

TÜRKÇE VE RUSÇA ÜNLEMLERİN ÇEVİRİ SORUNLARI

Zulfiya SHAKHİN¹

ÖZET

Araştırmanın konusu Dilbiliminin kuşkusuz en tartışmalı ve önemli alanlarından biri olan ünlemlerdir. Makalede Karşılaştırmalı Metot yardımıyla Türkçe ve Rusça ünlemlerin tercümesi konusundaki sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca Türkçe ve Rusça dilsel materyal analizin sonucunda iki dilde ünlemler tercümesinde önemli noktalar ve en dengeli karşıt arayışlarında kullanılabilecek yöntemler yakından incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: , tercüme sorunları, duygu ifadeleri, tercüme yöntemleri, nidalar, Rusçada ünlemler, Türkçede ünlemler.

¹ Ankara Üniversitesi, DTCF, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, aluzank@gmail.com

TRANSLATION PROBLEMS OF TURKISH- RUSSIAN INTERJECTIONS

ABSTRACT

The article is devoted of the most disputable and important problems of linguistics — interjections. In the research the author studies the problems of interjections' translation and determines important points and the most adequate ways of interjection translation from Turkish to Russian and from Russian to Turkish language.

Keywords: Interjections, Translation Problems, Emotional Expressions, Translation Methods, Russian Interjections, Turkish Interjections.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ТУРЕЦКО-РУССКИХ МЕЖДОМЕТИЙ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена одной из наиболее дискуссионных и важных по значению проблем языкознания — междометию. При помощи сравнительного анализа междометий русского и турецкого языков в статье рассматривается проблема их перевода, определяются наиболее важные моменты и приемлемые способы перевода междометий с русского на турецкий и с турецкого на русский языки.

Ключевые Слова: междометия, проблемы перевода, эмоциональные выражения, методы перевода, междометия в русском языке, междометия в турецком языке.

GİRİŞ

Bu çalışma dilin bir fenomen olan nidaları ya da başka bir adıyla ünlemlerin tercüme sorunlarını yakından incelemeyi hedeflemektedir. Ünlemlerin yazılı ve sözlü dilde özel bir yeri vardır. Kimi bilginler dilin doğuşunu ünlemlere bağlamış, insanların çeşitli olaylar karşısında ruh ve bedenle ilgili duygularının etkisiyle çıkardıkları ünlemlerin sonradan sözcüklere dönüştüğünü, çeşitli kavramları karşıladığını ileri sürmüşlerdir (Doğan Aksan, 1/1990:96). İletişim ve anlatım esnasında duygularımızı ve hissettiklerimizi en keskin ve kısa biçimde aktarmada ünlemler veya ünlem edatları vazgeçilmez bir araçtır. Genel ve Özel Dilbilimi bugüne kadar çok gelişmiş olmasına rağmen, ünlemler dilbilimcilerin yoğun ilgi alanlarının ve dil teorilerinin hep dışında kalmış ya da çok yüzeysel olarak değinilmiştir. Buna bağlı olarak ünlemlerin dilde ister konumu, ister işlevi, ister tanımı farklılıklar göstermektedir (Akalın,Ş.H.,1999/477) ve bu durum karşılaştırmalı dilbilimine de yansımaktadır. Karşılaştırmalı Dilbiliminin Çeviri Bilimiyle bağlantısı kuşkusuzdur, hatta Genel Dilbilimi Çeviriyi Karşılaştırmalı Dilbiliminin uygulama dalı olarak değerlendirmektedir. Çeviri Bilim her ne kadar Karşılaştırmalı Dilbiliminin dalı olarak sayılsa da bazı durumlarda Karşılaştırmalı Dilbiliminin sınırlarının dışına çıkan bir daldır. Çünkü iletişim esnasında bilgiler sadece dil yardımıyla iletilmemekte, dilin kapsam dışı yöntemler yardımıyla da bilgiler verilmektedir. Bunun yanı sıra her metne kültürel bir fon eşlik etmekte, Karşılaştırmalı Dilbiliminin yöntemleri ise burada yetersiz kalmaktadır. Rus Filolog Minyar-Beloruçev daha da ileri giderek Çeviri Biliminin ayrı bir bilim dalı olarak, Dilbiliminin dışında değerlendirmeye alınması gerektiğini savunmaktadır. (Minyar-Beloruçev R.K., 1996/15-25). Çeviri söylev faaliyetinin en zor dallarından biridir, çünkü bu yoğun zihinsel faaliyet esnasında Dilbilimi, Psikoloji, Sosyoloji, Kültür vs. gibi değişik bilim alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kaynak dilde bir metnin güzelliği, derinliği, ahengi ancak bu bilim dalları özümsemişi takdirde çeviriye yansması mümkündür.

Ünlemlere çağdaş çeviri teori kitaplarında haksızca çok az yer verilmektedir. Ünlemler bir kavramı adlandırmadıkları halde geniş bir ifade potansiyeline sahiptirler. Ünlem, tercüme alanında geliştirilmiş teorik temelin olmaması nedeniyle tercüme kalitesini olumsuz etkilemektedir. İzlenimlere dayanarak, ünlemlerin sıkça çevirmenler tarafından göz ardı edildiğini söyleyebiliriz. Bunun temel sebebi yabancı dildeki ünlemlerin iyi anlaşılmamasıdır. Böylece ünlemlerin yüklü ve çeşitli anlamları tercümelere yansımamaktadır. Belli iletişimlerde ünlemler bağımsız iletişim ünitesi olarak kullanılabilir. Bu durumlarda, yalın bir şekilde kullanılan ünlemlerin anlaşılmaması iletişimi zorlaştırabilir veya durdurabilir. Çoğu zaman tercüme edilen dilde ünlemlerin karşılığı mevcuttur fakat ünlemler dillerde tespit

edilen ve sözlüklerde belirtilmiş olan ifadelerden çok daha çeşitli olabilir. Ünlemlerin çokanlamlı olmaları ana dili kullananları için bir sorun oluşturmamaktadır, çünkü ana dil taşıyıcıların dil kullanımları beyin tarafından organik bir işlem olarak kabul ediliyor. Ana dili olmayan kullanıcılar için beyin kullanılan dili mutlaka mevcut ana dilin süzgecinden geçirmektedir. Böylece yabancı dilin algısı mevcut ana dil sistemini kullanmaktadır. Bu işlem esnasında belki en çok sorun oluşturan durum çokanlamlılıktır. Örneğin Rusça “a” ünleminin aşağıdaki gibi anlamları vardır:

1) *А? Матвей? – сказал он, покачивая головой. [- На? Matvey? – kafasını sallayarak dedi.]* (L.N. Tolstoy, «Anna Karenina», 1994: 15) Burada “a” ünlemi tanımayı ifade etmektedir.

2) *А! Константин Дмитрич! Опять приехали в наш развратный Вавилон, - сказала она ...[-О! dedi, Konstantin Dmitriç! Gene bizim çirkef Babil'imize geldiniz demek.]* (L.N. Tolstoy, «Anna Karenina», 1994: 51) “a” beklenmeyen bir kişiyi görünce sevinçli, memnuniyeti ifade etmek için kullanılmıştır.

3) *«Ах, ах, ах! Аа!» - замычал он, вспоминая всё, что было.[Olanları hatırlayarak “Ah, ah, ah! Aa!” diye mırıldandı.]* (L.N. Tolstoy, «Anna Karenina», 1994: 12) burada “a” anımsamayı, hatırlamayı, şaşkınlığı ifade etmek için kullanılmıştır.

4) *Я же писала вашему начальнику, и он мне ответил... А-а, протянул Егор.[Ben zaten sizin müdürünüze yazmıştım ve o, bana cevap yazdı... - Öyle mi, - uzatarak dedi Egor.]* (V. M. Şukşın, «Kalina Krasnaya», 1984: 298) Burada “a” ünlemi karşı taraftan alınan cevabın soranı tamamen tatmin ettiğini ifade etmek için kullanılmıştır.

5) *А-а-а, говорю, вкапалась, подлюга...[“А-а-а, - dedim, - nereye girmiş, aşağılık.]* (M. M. Zoşenko, «Suyeta Suyet», 1993: 107) Burada “a” öfkeyi, tehdidi, öç almayı ifade etmektedir.

6) *Я вот уж пятнадцать лет сижу на судейском стуле, а как загляну в докладную записку — а! только рукой махну. [N. V. Gogol, «Revizor», cilt 4., 1951: 21]* burada ünlemimiz hafif bir hayal kırıklığıyla birlikte kararlılığı ifade etmektedir.

7) *А, не до слов теперь!* [N. V. Gogol, «Revizor», cilt 4., 1951: 21] – burada “a” can sıkıntısını, memnuniyetsizliği, mahvolmaya mahkûm olmayı ifade etmektedir.

8) *Ааа! - промчал Вронский, схватившись за голову. – Ааа! Что я сделал!* [L. N. Tolstoy, «Anna Karenina», 1994: 176] burada “a” pişmanlığı, hayal kırıklığını, dehşeti, büyük bir korkuyu ifade etmektedir.

Görmüş olduğunuz gibi Rusçada tek “a” ünlemi sekiz farklı duyguyu ve durumu ifade edebilir. Türkçede de ünlemler tıpkı Rusçada da olduğu gibi çokanlamlıdır. Bu kadar anlamsal çeşitlilik ana dili olmayanlar için belli zorluklar oluşturmaktadır. Tercüme esnasında bir ünlemin tam olarak hangi duyguyu ve durumu ifade ettiğini tespit etmek bazen çok güç olabilyor.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi ünlemler adlandırma özelliğine sahip olmayan bir dil ögesidir. Peki, ünlemler hiçbir şey adlandırmadıkları halde kendi ifade güçlerini nereden alıyorlar? Ünlemler kendi anlatım güçlerini aynı anda bağlam, tonlama, telaffuzun gücü ve uzunluğu, tekrarlık, vurgu vb. faktörlerden beslemektedir. Bu durum her iki dil için de geçerlidir. Bu sebeplerden dolayı ünlemlerin iyi tercüme edilebilmesi için tercümanlar tarafından ünlemlerin ses tonlamasının ve telaffuz özelliklerinin doğru tespiti, bağlamanın bir bütün olarak algılanabilmesi büyük önem taşıyor, çünkü tüm bu faktörler ünlemlerin anlam yönünü ciddi oranda etkilemektedir. Örneğin, Türkçe ünlemi “ah” TY2 (Tonlama Yapısı) ile telaffuz edildiği zaman - *Ah efendim, sizi gökte ararken yerde buldum.* (Nesin, A., “Biz Adam Olmayız”, 2011:120) örnekteki gibi, hafif bir tatmini, sevgiyi ifade ederken, aynı ünlem TY5 ile telaffuz edildiği taktirde *Ah elim yandı!* (Aydın, A., Bingül, M., “Veseliye Mejdometiya”, 2007:10) örnekteki gibi, daha çok fiziksel acıyı ifade etmektedir. Tıpkı ses tonlaması gibi ünlemlerin telaffuz uzunlukları da anlamlarını etkilemektedir. Örneğin, Türkçe “ha” ünlemi - *Biraz süt ısıtayım da iç bari ha, ülserine iyi gelir.* (Atasü, E., “Kadınlar da Vardı”, 1997: 28) örnekteki gibi kısa bir şekilde telaffuz edildiğinde daha çok anımsamayı veya bir eyleme teşviki ifade ederken, aynı ünlem - *Haaa, o başka... dedi, o zaman siz bir zahmet üçüncü kata çıkın.* (Nesin, A., “Nazik Alet”, 2011: 16) örnekteki gibi, daha uzun “haaa” şeklinde telaffuz edildiğinde anlamayı, kavramayı ifade etmektedir. Ünlemlerin tekrerrü her iki dilde anlamlarını değiştirmese de ifade gücünü veya yoğunluğunu etkileyebilir. Örneğin, Türkçe “vay” ünlemi “vay, vay, vay”, veya Rusça ünlemi “ай” “ай-ай-ай” şeklinde telaffuz edildiği zaman daha güçlü bir duyguyu ifade ettiği kuşkusuzdur. Böylece ünlemlerin doğru tercümeleri için çevirmenlerin hem kaynak dilde hem de hedef dilde ünlemlerin tüm çeşitliliğini göz önünde bulundurarak ve tüm çeşitliliğe ve ahenge hâkim olarak tercüme etmeleri gerekmektedir.

Ünlemlerin kullanımı ve anlam yönü içeriği milli-kültürel geleneklerden ve milli tarihten beslenmektedir (Parsiyeva L., 2008: 160). Dengeli ve doğru tercüme için ünlemlerin cinsel, etnik, sosyal vb. dilbilimsel özellikleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Dillerde bazı ünlemler kadınların veya erkeklerin kullanımına özgü olabiliyor. Örneğin, “*Sessizliği – Ayol, bıktım senden! diyen bir çığlık bozdu.*” cümlesinde ana dili Türkçe olan herkes bu çığlığı bir kadına ait olduğunu söyleyebilir veya Rusça “*Ах, какой замечательный сюрприз!*” [Ay, ne güzel bir sürpriz!] cümlesinin ana dili Rusça olanlar bu ünlemin büyük ihtimalle bir kadına ait olduğunu söyler. İster Rusçada ister Türkçede ünlemler arasında çok yoğun olmasa da cinsel açıdan farklılıklar söz konusudur. Örneğin, Türkçede *ay, ayol, ilahi, ü, ö, i* gibi ünlemlerin kadınların kullanım alanına, *eyvallah, keka, oha, oho, yuh* gibi olanların ise erkeklerin kullanım alanına ait olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun göz ardı edilmesi tercümelerde stilistik veya anlamsal yanlışlığa yol açabiliyor.

Ünlemlerin tercümesinde dikkat edilmesi gereken diğer bir durum ise iki dildeki eşseli kelimelerdir. Hem Rusçada hem Türkçede özellikle asıl ünlemler arasında aynı fonetik şekle sahip olan ünlemler vardır; örneğin, a-a, o-o, u-y, ah-ax, oh-ox, ay-ay vb. Bu ünlemlerin sesbilimsel açıdan aynı özellikleri taşımaları, aynı anlamsal özellikleri taşıdıkları anlama gelmiyor. Örneğin, iki dilde de olan “e” ve “э” ünlemlerinin anlamlarını karşılaştıralım. Türkçede “e” ünlemi aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

1. Tümcenin başında, bıkkınlık, yeterlik gibi duyguları ifade etmek için:

E, yeter, sus artık!

♦ Eee! dedi, zaten şehir durmadan kalabalıklaşıyor, böylelerini ezeceksin ki ferahlık olsun... (Nesin, A., “Az Gittik Uz Gittik”, 8. baskı: 17)

2. Duyulan haberin devamını talep eden, bir eylemi teşvik etmek için:

E, haberler sende, anlat bakalım!

♦ Eeee, ne var bunda gülecek? (Nesin ,A., “Biz Adam Olmayız”, 19. baskı: 116)

3. Herhangi bir eylemin beklenen neticeye varmasının memnuniyetini ifade etmek için:

E, böyle olacağı belliydi.

♦ Eee tabii. Osmanlı, haza Osmanlı! (Kemal, O., “Hanımın Çiftliği”, 2009: 114)

4. Onaylamayı, kabullenmeyi, yetinmeyi ifade etmek için:

E, gelsin bakalım!

♦ Sonra da masaya oturdu: “Eee... Hoş geldiniz!” (Kemal, O., “Hanımın Çiftliği”, 2009: 271)

5. Tümcenin sonunda yer aldığında, bir çeşit soru tümcesinin ifadesi için (genellikle mi ile beraber kullanılabilir):

Bakkaldan ekmek al, e mi?

Köpeği gezdir, e mi?

♦ Gülizar yüzde yüz teslim olmadan önce “E mi?” dedi. (Kemal, O., “Hanımın Çiftliği”, 2009: 85)

6. Kabul için en aşağı dereceyi ifade etmek için:

E, şöyle böyle...

♦ Eee, ne yapsın, kolay mı koca dünyayı idare etmek taa yukardan. (Kulin, A., “Gece Sesleri”, 22. Baskı: 107)

Rusçada “э” ünlemi Türkçedeki “e” ünlemine nazaran daha dar kullanım yelpazesine sahiptir:

1. Bir muhatapla fikir ayrılığını, ona karşı itirazı ifade etmek için:

- Э, нет, я думаю, что это неправильно. [Yok, hayır, bunun yanlış olduğunu düşünüyorum!]

♦ - Э, нет! Позвольте. Нет! Тут швейцар. [Yok, hayır! Üzgünüm, hayır! Burada kapıcı var.] (Bulgakov, M. «Sobaçye Serdtse», 1996: 141)

2. Şaşkınlık, hayret, can sıkıntısı, nefret, umutsuzluk vb. farklı duyguları ifade etmek için:

- Э, говорил я, что ничего не получится. [Aman, başaramayacağımızı biliyordum.]

◆ - Э! виноватого найдёт, ответил Васья Денисов, поворачиваясь на седле. [Vaksa Denisoov, eğerde dönerek: “Aman, suçlu bulmuş,” diye cevap verdi.] (Tolstoy, L.N., «Voyna i Mir», 2004: 183)

3. Konuşma esnasında mahcubiyetten, şaşkınlıktan vb. duygulardan dolayı duraksamayı ifade etmek için:

Э..., как бы правильно сказать..., это не совсем так. [Ee..., nasıl daha doğru ifade etsem..., bu tam olarak öyle değil.]

◆ ... и вышвырнул одним комком содержимое рюмки себе в горло: э... мм... доктор Борменталь... [...ve tek bir çekilişte kadeh içindekini kendi boğazına atıverdi: uuu...hm... Doktor Bormental...] (Bulgakov, M. «Sobaçye Serdtse», 1996: 141)

Yukarıda sıralanmış örnekleri değerlendirdiğimizde Rusça “э” ünleminin herhangi bir eylemin teşvikinde veya sorularda, Türkçe “e” ünleminin fikir ayrılığında kullanılmadığını görebiliyoruz. İki dilde mevcut omonimlerinin dikkatsiz kullanımı çevirileri yanlış yönlendirebilir, orijinalinde olmayan anlam katabilir veya karakterin yaşamış olduğu duyguların yanlış değerlendirilmesine yol açabilir. Doğru tercüme için durumun değerlendirilmesi ve duruma uygun ünlem seçimi büyük önem taşımaktadır.

Kuramsal çeviri kitaplarında (Komissarov V. N., Şveytser A. D.) çevirmenliğin bazı prensipleri belirtilmiştir, örneğin *açıklama*, *netleştirme*, *yer değiştirme*, *atlama* gibi. Bu çeviri prensiplerinden en önemlisi ve uygulamalarda birinci sırada yer alan prensip anlam çeviri prensibidir. Anlam çeviri prensibinde “kelimenin kendisi değil, kelimenin getirdiği anlam çevrilir” ilkesi yatmaktadır. Ünlemlerin tercümesi anlam tercüme açısından bazı zorluklar teşkil etmektedir. Bağımsız dil öğeleri her iki dilde bir nesneyi veya bir kavramı adlandırma özelliğine sahiptir. Aynı kelime farklı nesneleri veya kavramları farklı durumlarda adlandırabilir. Fakat yine de bağımsız dil öğelerinin adlandırılmasının sınırları bellidir. Örneğin bir karton, ahşap veya metal bir dikdörtgene Türkçede biz kutu diyebiliyoruz ama ne zaman bu kutunun tabanına dört tekerlek yerleştirirsek bu kutu bizim için arabaya dönüşecektir. Böylece kutu veya araba kelimesini kullanırken nerede kutunun bittiğini ve nerede arabanın başladığını iyi biliyoruz. Bağımsız dil öğelerinin adlandırdıkları kavramların sınırları nettir. Ünlemler ise cümlede bir nesneyi veya kavramı adlandırmıyorlar, onlar dış çevreye karşı hissedilen duyguları

ifade ediyorlar. Duyguların sınırları ise oldukça esnek olabiliyor. Bir duygunun bittiği ve diğer duygunun başladığı noktayı net olarak göremeyebiliyoruz veya duygunun türünün tespitinde belli zorluklar yaşayabiliyoruz. Bunun yanı sıra duygular hem farklı hem çeşitli olabiliyor veya aynı anda birden fazla duygu hissedilebiliyor. Örneğin, - *Sultan Hanım'a söylenen dakikada halleder.* – *Daha neler!* (Kulin, A., “Gece Sesleri”, 22. baskı: 151) cümledeki *daha neler* ünlemi getirilen teklife hem reddi hem de duyulan memnuiyetsizliği de ifade etmektedir. Başka bir örnek: - *İnsan bu koridorlarda kendini kaybeder be...* (Nesin, A., “Biz Adam Olmayız”, 19. baskı:126) cümledeki *be* ünlemi hem kızmayı hem de bıkkınlığı ifade etmektedir. Aynı anda duygu çeşitliğinin yanı sıra duygu yoğunluğu da tercümanlıkta belli zorluklara neden olmaktadır. Örneğin, -*Allah'ım! Yeşil hırka... ekose etek parçaları... Suna! Sunaaa! Hayır! Hayıur! Hayıur! Hayıur!* (Kulin, A., “Gece Sesleri”, 22. Baskı: 92) cümlesindeki *hayır* ünlemi anlatması güç olan yoğunlukta üzüntüyü, protestoyu, kabulsüzlüğü vb. gibi duyguları ifade etmektedir. Böyle yoğun duyguları ifade eden ünlemlerin tercümesi, hedef dildeki ünlem seçimi bu yoğunluğu göz önünde bulundurarak yapılmalıdır.

Ünlemlerin tercümesi kuşkusuz zor bir konudur. Bu zorluklarla mücadelede Rusça-Türkçe çeviri yapan kişilerin nasıl yöntemler ve hangi çeviri teknikleri kullandıklarını, Rus klasik yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy'un “Anna Karenina” eserinin 1949 yılında Bahadır Dülger ve 2008 yılında Nuriye Yiğitler tarafından yapılmış Türkçeye çevirilerinden birkaç örneği inceleyerek değerlendirelim.

И тут он вспомнил вдруг, как и почему он спит не в спальне жены, а в кабинете; улыбка исчезла с его лица он сморщил лоб. «Ах, ах, Ах! Ааа!...» - замычал он, вспоминая все, что было. (Tolstoy, L.N., 1994:12)

1.[O zaman, karısıyla yattığı odada değil de çalışma odasında –neden ve nasıl- yattığını anımsadı. Yüzündeki gülümseme silindi, alnı kırıştı. Bütün olanları anımsayarak: “Ah, böyle işte!” diye sızlandı.] (Tolstoy, L. N., /Yiğitler, N., 2010:2)

2.[İşte o zaman nasıl ve niçin çalışma odasında bulunduğunu hatırladı. Dudaklarındaki tebessüm kayboldu, kaşlarını çatı, geçenleri hatırlayarak “ah,ah,ah,” diye içini çekti] (Tolstoy, L.N., /Dülger, B.,1949/1.:2)

Tercümeleri değerlendirdiğimizde birinci seçeneğin tam olarak hedefe ulaşmadığını görebiliyoruz. N. Yiğitler *Ax, ax, Ax! Aaa!..* ünlemini *Ah, böyle işte!* olarak çevirmiş, böylece kahramanın olayları hatırlayarak, üzülmekle bir sonuca vardığını söylemek istemiş. Hâlbuki kahramanın yaşadığı duygular daha farklıdır. Oblonskiy düştüğü durumun çaresizliğinden ve üzüntüden tam olarak ne yapacağını bilmemektedir. Üzüntüsü öyle büyük ki fiziki acıya dönüşüyor; *Aaa!..* N. Yiğitler

Aaa! ünlemini *böyle işte* hatırlama, anımsıma ifadesi olarak çevirmiştir. Evet *Aaa!* ünlemi anımsama, hatırlama gibi ifadelerinde kullanılıyor fakat bizim cümlemizde bu ünlem üzüntünün acıya dönüştüğünü ifade etmek için kullanılmıştır. Bunun tersi olsaydı, N. Yiğitler’in çevirdiği gibi o zaman Tolstoy ünlemlerin sırasını *Aaa!.. Ax, ax, Ax!* olarak belirlerdi çünkü mantıklı olan önce hatırlamak daha sonra üzülmektir. Dülger’in çevirisi bizim bakış açımızdan orijinaline daha yakındır fakat burada da tercüman atlama tekniğini kullanarak *Aaa!..* ünlemini hiç tercüme etmemiş, böylece yaşanan duygu yoğunluğunu tam olarak aktarmayı başardığını söyleyemeyiz. Başka bir örnek:

-Да, я не в духе, и знаешь отчего? От, извини меня, твоей глупой продажи... Степан Аркадьевич добродушно сморщился, как человек, которого безвинно обижают и расстраивают. - Ну, полно! – сказал он.-Когда бывало, чтобы кто-нибудь и что-нибудь продал и ему не сказали сейчас же после продажи: «Это гораздо дороже стоит»? А, куда продают, никто не даёт... . (Tolstoy, L.N., 1994:151)

1.[“Evet, canım sıkkın. Neden biliyor musun? Özür dilerim... Şu senin budalaca satış işni yüzünden...” Stepan Arkadyeviç, hiç yoktan gururu kırılmış ve keyfi kaçırılmış bir adam gibi yüzünü buruşturdu. “Haydi, canım!” dedi. “Biri bir şey sattığında, satılan şeyin, aldığın paradan çok daha değerli olduğu söylenir hep. Ama önceden kimse bir şey demez...”] (Tolstoy, L.N./Yiğitler, N.,2010:184)

2.-Doğru söyledin. Bunun sebebi nedir biliyor musun? Tabiri mazur gör. Hep bu gülünç satış yüzünden. – Kim bir şey satarsa ona hemen; “Bunu daha fazlaya satamaz mıydınız?” derler. Fakat hiç kimse satıştan evvel daha iyi fiyat vermeyi düşünmez.] (Tolstoy, L.N./Dülger, B.,1949/1.:194)

Yiğitler *Ну, полно!* ünlemini *haydi canım* olarak tercüme etmiştir. Tercümanın seçmiş olduğu ünlemin tam olarak karşıt olmadığını söyleyebiliriz. *Haydi, canım* ünleminin Türkçede 1) bir eyleme teşvik; 2) yapılane karşı kuşku; 3) beklenmedik bir durum karşısında şaşkınlık; 4) ihtimal; 5) hafifsemek, alay 6) onay, hoşgörü gibi duyguları ve durumları ifade ettiğini biliyoruz. Fakat *ну, полно* ünlemi Rusçada yapılan eylemi durdurma talebini ifade eden bir haykırıştır. Böylece burada Tolstoy, kahramanın konuyla ilgili yorumlarını daha fazla dinlemek istemediğini, onları sonlandırmak istediğini söylemektedir. Dülger ise burada da Atlama Yöntemini kullanmayı tercih etmiş ve ünlemin tercümesini vermemiştir.

Bağımsız dil öğelerinden türeyen ünlemler tercümanlar için diğer bir engeldir. Asıl ünlemlerin sesbilimsel ve biçimbilimsel yapılarına bakarak bu sözcüklerin ünlem olduğunu söylemek mümkündür: Örneğin Rusçada *a, aza, ай, ay,*

ах, ба, брр, брысь, зей, ей-ей, и, их, на, но, ну, о, ого, ой, ох, тпру, тю, тьфу vb. ya da Türkçede *a, o, ay, abu, hah, he, vay, vah, üf, of* vs. Ama bağımsız dil öğelerinden ünlemler grubuna geçen sözcükler için bunu söyleyemeyiz. Bu tür sözcüklerin ana dil öge grubundaki anlamları, fonetik ve morfolojik yapıları, onların birer ünlem olarak değerlendirilmesinde engel oluşturmakta veya yanlış yönlendirmektedir. Örneğin Rusça *батюшки* kelimesi isim veya ünlem, *будем* kelimesi fiil veya ünlem veya *полно* kelimesi zarf veya ünlem olabiliyor. Türkçede de aynı durum söz konusudur: Örneğin, *япта ya* ünlem öbeğinde yapma sözcüğü hem fiilin emir kipi hem ünlem öbeğinin bir parçası olabiliyor. Bu hareketin, bağımsız dil öğelerinden ünlemler grubuna sözcük hareketinin, tek yönlü olmadığını belirtmekte fayda vardır. Nasıl bağımsız dil öge grupları ünlemler grubuna sözcük verebiliyorsa, ünlemler grubu da bağımsız dil öğeler grubuna sözcükler verebiliyor. Örneğin Türkçede *oflamak, püflemek, ohlamak* gibi sözcükler ünlemler grubundan fiiller grubuna geçen veya Rusçada *аху, оху, пыху, уфы* gibi sözcükler ünlemler grubundan isimler grubuna geçmiş sözcüklerdir. Dil canlı bir organizma olduğu için bu sözcük alışveriş hareketi de daimi ve sürekli dir.

Ünlemlerin tercümesinde kopyalama tekniği, başka bir deyişle bire bir çeviri, sıkça kullanılan yöntemlerin arasındadır. Örneğin:

Оказалось, что он ничего не забыл, кроме того, что хотел забыть, - жену. «Ах да!» Он опустил голову, и красивое лицо его приняло тоскливое выражение. (Tolstoy, L.N., 1994:18)

[Unutmak istediği karısının dışında, hiçbir şey unutmamıştı. “Ah, evet!” diye bağırды başını eğerek.] (Tolstoy, L.N. ,/Yiğitler, N., 2010:10)

Burada Yiğitler *ах да* ünlemini kopyalama tekniğiyle Türkçeye *ah, evet* olarak çevrilmiş. Kahraman aniden hatırladığı olayı ünlem yardımıyla ifade etmektedir. Yapılan çevirilerde iki dilde de mevcut olan *ah* ünleminin kullanılması tercümanlara oldukça çekici geliyor. Fakat Türkçede hatırlamay, anımsamay ifade etmek için *ah* yerine *a* ünlemi daha sık kullanılmaktadır. Böylece *ah, evet* ünlem öbeği Türkler tarafından anlaşılabilir algıda bir yavaşlama oluşturmakta ve yazılanın sıra dışı olduğu izlenimini vermektedir.

Yapılan tercümelerin kaliteli olması için orijinal dildeki üslubun da korunması önemlidir. Doğru üslup kullanımı bir yazının güzelliği, uyumu ve yapmacılıktan uzak olması için önemlidir. Tercümelerde ise başka üsluba ait ünlemin seçimi, eserin canlılığını, güzelliğini, etkisini azaltabilir. Örneğin:

- O, как хорошо ваше время! - продолжала Анна Аркадьевна. (Tolstoy, L. N., 1994:71)

[Anna: “Ne mutlu çağ!” diye sürdürdü konuşmasını.] (Tolstoy, L. N. ,Yiğitler, N., 2010:80)

Bu örnekte orijinal cümlelerin yapısı ve O ünleminin kullanılması yazının yüksek bir üsluba (Üslup-u Ali) ait olduğunu söylemektedir. Fakat tercüme sade bir üslupla (Üslup-u mücerred) yazılmıştır. Böylece orijinalinde olan heybet ve kuvvet okurlara tam olarak aktarılmamaktadır.

SONUÇ

Rusça ve Türkçe ünlemlerin benzerliklerinin arasında, iki dile ait ünlemlerin anlam yönlerinin kontekste çok bağlı olmasıdır. Aynı ünlemler farklı durumlarda ve bağlamlarda farklı, bazen zıt duyguları ifade edebiliyorlar. İki dil ünlemlerin anlamları için ses tonlaması, mimikler, telaffuzun gücü ve uzunluğu, tekrarlar, vurgu vb. unsurlar büyük önem taşımaktadır. Ünlemlerin değişik ve çok faktörlü anlam oluşumları onların yazılı dile aktarımını ve daha sonra çevirilerini zorlaştırmaktadır. Anlamların doğrudan çevirisi genellikle yetersiz kalmaktadır. Doğru ünlem seçimi ancak durum ve bağlam analizinden sonra mümkün olmaktadır. Bazen seçilen ünlemin etimolojisi orijinal dildeki ünlemin etimolojisiyle örtüşmemektedir. Karşılaştırmalı metot yardımıyla iki dilde karşıtlıklar/zıtlıklar tespit edilebilir, dengeli ve kaliteli tercüme için gereken teknikler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk. Türk Gramerin Sorunları. Türkiye Türkçesinde Ünlem. Ankara: TDK, 1999.
- Aksan, Doğan. Her Yönüyle Dil. Ankara: TDK, 1987.
- Atasü, Erendiz. Kadınlar da Vardı. Ankara: Bilgi, 1997.
- Bulgakov, Mihail. Sobaçye Serdtse. Sankt-peterburg: Azbuka, 1996.
- Gogol, Nikolay. Revizor. Moskova: Terra, 2009.
- Kemal, Orhan. Hanımın Çiftliği. İstanbul: Everest, 2009.
- Komissarov, V.n. Teoriya Perevoda. Moskova: Vısşaya Şkola, 1990.
- Minyar-Beloruçev, R.k. Teoriya İ Metodu Perevoda. Moskova: Moskovskiy Litsey, 1996.
- Nesin, Aziz. Biz Adam Olmayız. İstanbul: Nesin, 2009.
- Nesin, Aziz. Nazik Alet. İstanbul: Nesin, 2005.
- Şukşın, Vasiliy. Kalina Krasnaya. Moskova: İzvestiya, 1984.
- Şveytser, A.d. Teoriya Perevoda. Status, Problemi, Aspekti. Moskova: Librokom, 2009.
- Parsiyeva, L.K., “Aktualniye Voprosı Perevoda Mejdometiy”, 5 Kasım 2012, <http://www.rusnauka.com/PRNIT/Philologia/parsieva%20l.k..doc.htm>
- Şumilo, T.V., “Variativnost Perevoda Mejdometnih Yedinits v Hudojestvennom Tekste”, 10 Kasım 2012, <http://pws-conf.ru/nauchnaya/lss-2007/355-hudojestvennoe-slovo-istoriya-sovremennost-2/7909-variativnost-perevoda-mejdometnyh-edinic-v-hudojestvennom-tekste.html>
- Tolstoy, Lev N. Anna Karenina. (Çev. Nuriye Yiğitler). İstanbul: Artemis, 2010.
- Tolstoy, Lev N. Anna Karenina. (Çev. Bahadır Dülçer). İstanbul: Remzi, 1949.
- Tolstoy, Lev N. Anna Karenina. Paris: Bookking International, 1994.
- Zoşenko, Mihail. Suyeta Suyet. Moskova: Russkaya Kniga, 1993.